

Cilt / Volume: 12, Sayı / Issue: 24, Sayfalar / Pages: 386-406

Araştırma Makalesi / Research Article

Received / Alınma: 08.07.2022

Accepted / Kabul: 16.10.2022

TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN ÇEVRE DUYARLILIĞI: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

Abdullah ÇELİK¹

Ayşe KÜÇÜK²

Öz

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki toplumsal ve kültürel farklılıkları anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Toplumsallaşma sürecinde inşa edilen bu farklılıklar, kadın ve erkeklerin ilgi, beklenti, davranış ve tutumlarının da farklı olmasına neden olmaktadır. Kadın ve erkeğin çevre duyarlılıklarının toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi bu çalışmanın konusu olmaktadır. Bu kapsamda, toplumsal cinsiyet rollerinin çevreye yönelik tutum ve davranışlara nasıl yansıdığını ortaya koymak bu çalışmanın temel amacıdır. Araştırma, Şanlıurfa il merkezinde yaşayan 392 kişi ile yürütülmüştür. Katılımcılara online olarak anket uygulanmıştır. Toplanan verilerin analizi SPSS programı aracılığıyla yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre toplumsal cinsiyet rolleri ile çevre duyarlılığı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada kadınların çevre duyarlılıklarının erkeklerinkinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet, Çevre, Çevre Duyarlılığı.

Jel Kodları: Q50, Q59.

¹Prof. Dr., Harran Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: acelik@harran.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9413-7918.

²Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, E-posta: ayse91kucuk@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3085-9388.

Atıf/Citation

Çelik, A., & Küçük, A. (2022). Toplumsal cinsiyet açısından çevre duyarlılığı: Şanlıurfa örneği. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(24), 386-406.

ENVIRONMENTAL CONSCIENCE WITH REGARD TO GENDER: EXAMPLE OF ŞANLIURFA

Abstract

Gender is a term to define the social and cultural differences between men and women. Such differences built within the socialization process result in differences between the interests, expectations, behaviors and attitudes of men and women. Examination of environmental conscience of men and women with regard to gender is the subject matter of this study. In this frame, establishing the reflection of gender roles on attitudes and behaviors against the environment is the principal aim of this study. The study was implemented with 392 individuals living in Şanlıurfa provincial center. Participants answered an online questionnaire. Analysis of the data gathered was implemented through the SPSS program. Based on these results obtained, there is a significant relationship between gender roles and environmental conscience. It was concluded in the study that environmental conscience of women re higher as compared to that of men.

Keywords: Sex, Gender, Environment, Environmental Conscience.

Jel Codes: Q50, Q59.

1. GİRİŞ

Bireyler ve toplum, dünyayı anlamlandırmak için çeşitli sınıflandırmalar yapar. Bu sınıflandırmaların en önemlisi cinsiyettir. Cinsiyet kelimesi, biyolojik olarak kadın ve erkeği tanımlasa da günümüzde sosyolojik bir sınıflandırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kadın ya da erkek olmak, sadece biyolojik bir durum değildir. Sosyolojik olarak kadın ve erkeği tanımlayan bu yeni sınıflandırma, toplumsal cinsiyet olarak kavramsallaştırılmaktadır. Buna göre toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olmanın toplumsal yönlerine gönderme yapan ve iki cins arasındaki ilişkilerin toplum tarafından üretildiğini vurgulayan bir kavramdır.

Dünyaya gelen her çocuk için kadın ve erkek olmanın toplumsal anlamı, biyolojik özelliklerinin dışında içinde bulunduğu toplumun değer yargılarından beslenir. Örneğin kadından ev işleri ile ilgilenmesi istenirken, erkekten ailenin geçimini sağlaması beklenmektedir. İşte kadın ya da erkek denildiğinde akla gelen özelliklerin önemli bir kısmı bu toplumsal anlam ile ilgilidir ve bunun biyoloji ile ilgisi olmamaktadır. Bu açıdan toplumsal cinsiyet, sosyalleşme süreci ile birlikte kişinin içinde yaşadığı toplum içerisinde edindiği cinsiyettir (Adaçay, 2018, s. 247). Kısacası toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasındaki sosyal ve kültürel farklılıkları ortaya koymaktadır. Bu farklılıklar, kadın ve erkeklerin ilgi alanlarını, tutum ve davranışları ile değer yargıları olmak üzere günlük yaşamın her alanını etkilemektedir.

Kadın ve erkeğin çevre duyarlılıklarının incelenmesi bu çalışmanın konusu olmaktadır. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet rollerinin çevreye yönelik tutum ve davranışlara nasıl yansıdığını ortaya koymak bu çalışmanın temel amacı olmaktadır. Bu amaçla Şanlıurfa'nın gelişmişlik durumuna göre seçilen Karaköprü (gelişmiş), Haliliye (orta düzeyde gelişmiş) ve Eyyübiye (az

gelişmiş)’de (üç merkez ilçesinde) bir anket çalışması uygulanmıştır. Bu kapsamda kadınların ve erkeklerin çevre duyarlılıkları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Daha önce yapılmış saha çalışmaları kadın ve erkeklerin çevre duyarlılıklarının farklı olduğunu ortaya koymaktadır (Martin-Lopez vd., 2012; Kawgan-Kagan, 2020; Bord & O’Connor, 1997). Türkiye’de ise çevre duyarlılıklarının incelendiği çalışmalarda toplumsal cinsiyet faktörünün ele alınarak yapıldığı çalışmaların azlığı gözlenmektedir. Bu çerçevede çalışma, literatürdeki bu boşluğu doldurması ve ilgili literatüre katkıda bulunması açısından önem arz etmektedir.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılsalar da anlam bakımından birbirlerinden farklı kavramlardır. Cinsiyet (sex) kavramı, erkek ve kadın arasındaki fiziksel ve biyolojik farklılıkları ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak bazı feminist kuramcılar, cinsiyet davranışının ne kadarının “doğal” ve doğuştan, ne kadarının toplumsal ve insan icadı olduğunu anlatmak için toplumsal cinsiyet (gender) kavramını kullanırlar. Toplumsal cinsiyet terimi en basit ifadeyle, kadın ve erkek arasındaki toplumsal farklılıkları anlatmak için kullanılmaktadır. Bu anlamda toplumsal cinsiyet, davranış ve rollerdeki erkeksilik ve kadınsılık olarak adlandırılan kişisel özelliklerdeki farklılıklara vurgu yapmaktadır (Slattery, 2014, s. 341). Örneğin duygusallık, yumuşak başlılık gibi özellikler “kadınsı” olarak nitelendirilirken; korkusuzluk, atılganlık gibi özellikler “erkeksi” olarak nitelendirilir. Bu özellikler biyolojik cinsiyetten bağımsızdır. Çünkü bu özellikleri kadına ve erkeğe yükleyen toplumdur. Buna göre toplumsal cinsiyet, toplumun kadın ve erkek bedenine atfettiği kişilik özelliklerini ifade etmektedir.

Bütün toplumlarda biyolojik cinsiyetten kaynaklanan bir ayrım vardır. Bu ayrıma göre dünyaya gelen her çocuk ya erkektir ya da dişidir. Bu ayrım “doğal” bir ayrımdır. Ancak toplumsal cinsiyetten kaynaklanan ayrım “yapay” bir ayrımdır. Bu ikinci ayrıma göre erkek ve dişi olarak dünyaya gelen her çocuk, sosyalleşme sürecinde toplumsal cinsiyet kimliğini edinip erkeğe ve kadına dönüşür (Bhasin, 2003, s. 3-8). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak kişinin içinde bulunduğu toplumda kültürel olarak “inşa” edilmiş cins kimliğidir (Berkday, 1996, s. 16).

Cinsiyet, kişinin biyolojik cinsiyetine bağlı olarak sınırlandırılan demografik bir kategoridir. Bu sınıflandırma, kişilerin bedensel özelliklerine bakılarak kolayca yapılabilir. Toplumsal cinsiyet ise kadın veya erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği değerler bütünü olarak

kültürel bir kategoridir (Dökmen, 2009, s. 20). Diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet kavramı, toplumun kadını ve erkeği nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, onlara ne gibi rol ve sorumluluklar yüklediğini anlatmak için kullanılmaktadır.

İşte toplumsal cinsiyet tartışmalarındaki ana sorun, kadın ve erkeğin toplum içinde sergiledikleri davranışların biyoloji tarafından mı, kültür tarafından mı belirlendiğidir (Slattery, 2014, s. 341). Bhasin'e göre cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasında yapılan bu ikili sınıflandırma kadınların, erkeklerin hükmü altındaki ikincil konumlarını, kadınların biyolojik özelliklerine dayandıran kadere karşı çıkmak için ortaya atılmıştır (Bhasin, 2003, s. 7). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, sadece cinsiyet farklılıklarını belirlemekle kalmaz, aynı zamanda cinsler arası eşitsiz güç ilişkilerini de ortaya koyar (Berktay, 1996, s. 16). Buna göre toplumsal cinsiyet; ayrımcı, eşitsiz, baskıya dayalı bir toplumsal düzenin adıdır. Bu anlamda bireysel cinsiyet farklılıklarının ötesinde toplumsal bir düzene ve toplumsal ilişkilere vurgu yapmaktadır (Acar-Savran, 2013, s. 235).

Toplumsal cinsiyet rolleri ise toplumun kadınlar ve erkekler için tanımladığı ve cinsiyetlerine uygun bir şekilde davranmalarını beklediği bir grup beklentidir (Dökmen, 2009, s. 29). Toplumsal cinsiyet rolü, kadınlık ve erkeklik temelinde şekillenen iki farklı boyutu ifade etmektedir. Toplum, bireyden biyolojik cinsiyetine uygun davranışlar sergilemesini bekler (Vatandaş, 2007, s. 31). Buna göre bir kadının en önemli görevi anneliktir. Erkeğe düşen ise evin geçimini sağlamaktır. Bu örneklerde olduğu gibi kadınlar ve erkekler insanlık tarihi boyunca sürekli olarak cinsiyetlerine özgü davranışlar sergilemek durumunda kalmışlardır. Illich'in de ifade ettiği gibi "cinsiyet rolü, üzerinde başka rollerin inşa edilebildiği bir temele benzer. Kadınlar ve erkekler bir giysi gibi kendilerine biçilen rolleri üzerlerinde taşırlar" (Illich, 1996, s. 104).

Toplumsal cinsiyet rolleri, aile, okul ve kitle iletişim araçları gibi toplumsal kurumsal aracılığıyla sosyalleşme sürecinde öğrenilir. Kız ve erkek çocuklar farklı biçimlerde sosyalleşirler. Çocuklar sosyalleşme sürecinde toplumun kendilerinden beklediği davranışlar ile biyolojik cinsiyetlerine uygun düşen sosyal normları içselleştirirler. Bu süreçte toplumsal cinsiyet farklılıkları kültürel olarak inşa edilirken aynı zamanda çocuklar, cinsiyetlerine uygun davranışlar sergilemesi için de teşvik edilirler. Cinsiyete göre farklılık gösteren oyuncaklar, kıyafetler ve medyada sunulan kalıplaşmış roller, toplumsal cinsiyet beklentilerine uygun düşen kültürel teşvik örneklerinden bazılarıdır (Giddens & Sutton, 2018, s. 185). Bu sayede çocuklar, biyolojik kimliklerini aşan bir biçimde yeniden cinsiyetlendirilerek, toplumsal cinsiyet kimliklerini edinmiş olurlar. Bu durum kadınların çocuk bakımı, yemek ve temizlik yapma gibi

“ev işi” olarak tanımlanan işleri benimsemelerine; erkeklerin ise siyaset, ekonomi, teknik işler gibi kamusal alana ait işlere yönlendirilmelerine zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla erkek ve kadın olarak kategorize edilen şey, aslında toplumsal olarak yapılandırılmış farklılıklardır (Karakaya, 2021, s. 8-13). Kısacası bütün toplumlarda doğuştan gelen biyolojik farklılıklar, sosyalleşme sürecinde kültürel olarak yeniden yorumlanarak toplumsal farklılıklara dönüşmektedir. Bu süreç, cinsiyetin sosyalleşme süreci olarak da adlandırılmaktadır.

Cinsiyetin sosyalleşme süreci ilk olarak ailede başlar. Aileler daha çocuk dünyaya gelmeden onun toplumsal cinsiyet kimliğini oluşturmaya başlarlar. Örneğin kız çocuklara pembe renkli giysiler ve oyuncak bebekler alınırken; erkek çocuklara mavi renkli giysiler ve arabalar alınır. Ailelerin kız ve erkek çocuklara davranış biçimleri de birbirinden farklıdır. Erkek çocuklara karşı daha rahat bir tutum sergilenirken, kız çocukları daha baskıcı yetiştirilir. Böylece toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ilk öğrenildiği yer, aile olmaktadır. Ailede başlayan sosyalleşme süreci, okulda devam eder. Bu sayede kalıplaşmış toplumsal cinsiyet kimlikleri bir miras olarak kuşaktan kuşağa aktarılır.

3. ÇEVRE DUYARLILIĞI

İnsanoğlu, var olduğu günden bu yana doğa ile ilişki içerisinde olmuştur. İnsanın doğa ile olan bu ilişkisi bitki toplama, o bitkilerden tohum elde etme ve o tohumları ekme işi ile başlamış; teknolojinin gelişmesine paralel olarak topraktan artı değer elde edip bunu doğanın aleyhine kullanarak doğa üzerinde üstünlük kurma çabalarına dönüşmüştür. İnsanın doğa üzerindeki bu sömürüsü, geri dönüşü olmayan çevresel tahribatlara ve gittikçe artan çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Çevre sorunları, günümüzde tüm dünyada önemli boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki hava, toprak kirliliği gibi klasik çevre sorunlarına küresel iklim değişikliği, doğal kaynakların hızla tükenmesi, bitki ve hayvan türlerinin azalması, çölleşme ve gıda krizi gibi yeni çevre sorunları eklenmiştir. Çevre sorunlarının giderek artan yıkıcı etkileri karşısında insanoğlu, bu defa da bu sorunlarla nasıl başa çıkabileceğini sorgulamaya başlamıştır. Zamanla azalan doğal kaynakların tükeneceği endişesi, insanları yeni tedbirler almaya yöneltmiştir (Türküm, 1998, s. 172). Diğer bir ifadeyle, çevre sorunlarının önemli boyutlara ulaşması, insanları çevreye karşı daha duyarlı olmaya yönlendirmektedir. Günümüzde sürdürülebilir kalkınma girişimleri, gıda üretim yöntemleri ve enerji güvenliği gibi konuların giderek ön plana çıkması (Giddens & Sutton, 2018, s. 102) vatandaşların artan ilgisini ve duyarlılığını göstermektedir. İşte çevre sorunlarının insanlar tarafından algılanma biçimine çevre duyarlılığı denilmektedir (Aydın & Kaya, 2011, s. 230).

“Duyarlı” kavramı, dış etkenlere karşı hassas olma, çeşitli uyaranlar karşısında tepki gösterme, “duyarlılık” ise duyarlı olma hali olarak tanımlanmaktadır. Dış etkenlerin de çevre şartlarından başka bir şey olmadığı göz önüne alındığında bu şartların “sorun” a dönüşmesinin bireyi ve toplumu olumsuz etkileyeceği açıktır. Bu bağlamda çevre duyarlılığı, birey ya da toplumun çevre sorunlarına gösterdiği bir tepki (Yalçın, 1993, s. 44) olarak ifade edilmektedir. Bu tepki, çevresel davranışlarda somutlaşmaktadır. Bu açıdan çevre duyarlılığı bireylerin, çevre sorunlarının çözümüne ilişkin takındıkları olumlu tavır ve davranışlar bütünü olarak çevre sorunlarına karşı olumlu girişimlerde bulunmaya istekli olma şeklinde tanımlanmaktadır. Bireylerin çevreye yönelik davranışları, onların çevre duyarlılıklarının bir yansımasıdır. Bireylerin çevre duyarlılığı, yeşil alan sorunlarına, çevresel kirliliğe ve ekolojik dengeye ilişkin davranışlarına bakılarak belirlenebilir (Çabuk & Karacaoğlu, 2003, s. 191).

Çevreye karşı empatik bir bakış açısı olarak tanımlanan çevre duyarlılığı, duyguların, tutumların, inançların karmaşık bir karışımından oluşmaktadır (Barbas vd., s. 62). Bu bakış açısı, bireylerin çevreye yönelik olumlu tutumlarından oluşmaktadır. Çevreye yönelik olumlu tutum, bireylerin çevrenin korunması ve canlıların doğadaki işlevine ilişkin olumlu duygu ve davranışları içermektedir (Türküm, 1998, s. 175). Çevre dostu davranışlar olarak da ifade edilen çevreyi kirletmemek, canlılara zarar vermemek ve onları korumak gibi davranışlar, çevreye yönelik olumlu tutum ve davranışlara örnek teşkil etmektedir.

Çevre duyarlılığının oluşması, çevre bilincinin gelişmesi ile mümkündür. Çevreyi korumak ve sürdürülebilir bir çevre oluşturma, çevre bilincine varmakla, bilinç düzeyinin artırılması da çevre eğitimi ile mümkün olmaktadır (Çabuk & Karacaoğlu, 2003, s. 191). Çevre ile ilgili sorunlar insanların çevre konusunda yeterli düzeyde bilgiye sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır (Yalçın, 1993, s. 73). Bu noktada çevre eğitiminin temel amacı, toplumu çevre konusunda bilgilendirmenin ötesinde çevre dostu tutum ve davranışlar kazandırarak dönüştürmektir. Çünkü tüketimin önüne geçilmesi, bireylerin çevre duyarlılığının ve bilinç düzeylerinin artırılması, çevreye zarar veren davranışların terk edilmesi, çevreye ilişkin karar alma süreçlerine katılım ve yargı yollarına başvuru ancak çevre eğitimi ile mümkündür (Karasu, 2019, s. 8-14).

20. yüzyılın son çeyreğinde gelişen teknoloji ve bunun yarattığı yıkımlar, küreselleşme ve internet kullanımının artması, çevre duyarlılığının artmasına da neden olmuştur. Bugün gelinen noktada, çevresel tahribatların tek bir bölge ile sınırlı kalmadığı, daha küresel bir hal aldığı bilinmektedir. Dolayısıyla okyanusların kirlenmesi, ormansızlaşma, nükleer kirlilik gibi sorunlar, çevre konusunda duyarlı olan bireyleri ve sivil toplum kuruluşlarını harekete

geçirmekte ve yeni bir çevre duyarlılığı ortaya çıkmaktadır. Bu yeni duyarlılık biçimi, sosyal medyada açılan hashtag (#)'ler ve “küresel düşün, yerel hareket et” sloganlarıyla kendini göstermektedir. Artık bölgesel ve yerel düzlemde ortaya çıkan bir çevre sorunu, bu ağlar sayesinde anında birçok kişiye ulaşabilme ve küresel bir hal alabilmektedir. Bu gibi uygulamalar aynı zamanda çevre sorunlarının çözümü için halk katılımının önemini de vurgulamaktadır.

4. TOPLUMSAL CİNSİYET VE ÇEVRE DUYARLILIĞI

Toplumsal cinsiyet, toplumun kadın ve erkeği nasıl gördüğü ve nasıl algıladığını ifade eden, kadınların ve erkeklerin günlük yaşamlarındaki rollerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini etkileyen bir kavramdır (West & Zimmerman, 1987, s. 130). Günlük yaşamın tüm alanlarında izleri görülen toplumsal cinsiyet farklılıkları, ilişkileri, rolleri ve normlar, kadınların ve erkeklerin davranışlarını etkilediği gibi çevresel tutum ve davranışlarını da etkilemektedir (Fortnam vd., 2019, s. 314).

Toplumsal cinsiyet rollerine dayalı iş bölümü, insanlık tarihi kadar eskidir. İlk toplumlardan itibaren kadınlara ve erkeklere biyolojik özelliklerine göre birtakım rol ve sorumluluklar yüklenmiştir. Yerleşik düzenin henüz olmadığı kabile topluluklarında erkekler avcılık, kadınlar ise toplayıcılık görevini üstlenmiştir. (Merini, 1990, s. 96). Kadınlar tarihin ilk dönemlerinden itibaren yiyecek temin etme, biriktirme ve bunların tohumlarını ekme için yeni bilgiler edinme yollarını aramıştır. Kadınlar, kazma çubuğuyla toprağı işleyip tarımın mucidi olurken, aynı zamanda hayvanların evcilleştirilmesinin de önünü açmış oldular (Reed, 2012, s. 145-149). Kadınların üretici rollerinden kaynaklanan bu sorumluluk, davranışlarda, yeteneklerde ve eğilimlerde cinsiyet farklılıkları üretmekte (Merini, 1990, s. 105) ve toprakla uğraşan kadını doğaya yönlendirmektedir.

Tarih boyunca kadınlar, üretmek, saklamak, beslemek, büyütmek gibi rolleri gereği çevre ile sürekli etkileşim içerisinde olmuşlardır. Bu nedenle de çevreye kendilerini daha yakın hissetmişlerdir. Yapılan araştırmalar, çevre bilincinin en önemli ögesi olan “doğaya karşı sorumluluk” duygusunun, yaradılışlarından dolayı kadınların davranışlarına içgüdüsel olarak yansıdığını ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle kadınlar, çevrenin korunmasına yönelik içgüdüsel olarak -erkeklerden- daha duyarlı davranmaktadırlar (Kabaş, 2004, s. 47-48). Bu açıdan neredeyse bütün toplumlarda kadın ve doğa arasında “doğal” bir ilişkinin olduğu varsayılmaktadır. Kadınların doğaya olan bu yakınlığı şefkatli, anaç ve korumacı yaradılışlarına dayandırılmaktadır (Plumvood, 2017, s. 20-21).

Güncel çevre sorunlarının yarattığı etkilerin çoğu, kadınları daha fazla ilgilendirmektedir. Yemek ve gıda temini, ev içi suya ulaşım, yemek pişirme gibi sorumlulukları yerine getiren kadınlar, kıtlık, düzensiz yağış ve susuzluk gibi çevre sorunlarından daha fazla etkilenmektedir (Güneş, 2013, s. 82). Erkeklerden daha az sosyo-ekonomik güce sahip olan kadınlar, annelik ve gıda üretimi rolleri itibarıyla sel, kuraklık, kasırga gibi doğal afetlere karşı daha savunmasızdırlar. Örneğin ABD'de Kadın Politikaları Araştırma Enstitüsü, 2005'te Katrina Kasırgası'ndan sonra düşük gelirli, bekar annelerin %83'ünün New Orleans'taki evlerine dönmediğini bildirdi. Yine sağlık açısından hava kirliliğinin hamile kadınları ve bebekleri için daha büyük bir tehdit oluşturduğu kabul edilmektedir (Ballew vd.). BM rakamları, iklim değişikliği sebebiyle yerinden edilen insanların %80'inin kadın olduğunu göstermektedir (Halton, 2018). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet farklılıkları ve eşitsizlikleri, çevreyle olan her tür ilişkiyi de etkilemekte (Güneş, 2013, s. 82) ve çevresel sorunlardan daha fazla etkilenen kadınları çevre konusunda daha duyarlı olmaya yönlendirmektedir.

Çevre duyarlılığı ile ilgili çalışmalar, ilk olarak 1970'lerde ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmalarda çevresel tutumların iki farklı cinsiyetin davranışları etrafında şekillendiği tespit edilmiştir. 1970'lerde yapılan bu araştırmalar, çevre sorunları konusunda (nükleer enerji, radyoaktif atık vs.) kadınların erkeklerden daha endişeli olduklarını kanıtlamıştır (Bord & O'Connor, 1997, s. 831). 2012 yılında İspanya'da yapılan bir alan araştırmasının bulguları, kadınların erkeklere kıyasla çevreye daha duyarlı olduklarını göstermektedir (Martin-Lopez vd., 2012 s. 8). Özsoy vd.'nin Türkiye'deki eğitim fakültelerinde okuyan lisans öğrencilerinin çevre duyarlılıklarını ölçmek üzere yaptıkları saha çalışmasında, kız öğrencilerin çevre duyarlılıklarının erkek öğrencilerinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özsoy vd., 2011). Çabuk ve Karacaoğlu'nun 2003 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin çevre duyarlılığına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yaptıkları çalışmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre çevreye daha duyarlı davranışlar sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır (Çabuk & Karacaoğlu, 2003, s. 192). Benzer şekilde Erol ve Gezer'in 2006 yılında Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik yaptıkları alan araştırmasının sonuçlarına göre kız öğrencilerin çevre duyarlılıkları, erkek öğrencilerinden yüksektir (Erol & Gezer, 2006, s. 69). Yine Ahi ve Özsoy'un 2015 yılında ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin çevreye yönelik tutumlarını ölçmek üzere yaptıkları alan araştırmasının sonuçlarına göre, kadın öğretmenlerin çevreye yönelik tutumlarının erkeklerinkinden daha olumlu olduğu tespit edilmiştir (Ahi &

Özsoy, 2015, s. 42). Bu araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre çevre duyarlılıklarını etkileyen en önemli değişkenin cinsiyet olduğu söylenebilir.

5. YÖNTEM

Çevre duyarlılığının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi bu çalışmanın konusu olmaktadır. Çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyet rollerinin çevre duyarlılığına nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Çalışmada, çevre duyarlılığı açısından kadın ve erkek arasındaki çevreye yönelik tutum ve davranış farklılıkları, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında, uygulanan saha çalışmasından elde edilen verilerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışma, 2014 yılında büyükşehir olan Şanlıurfa'nın merkez ilçelerinden Karaköprü, Haliliye ve Eyyübiye'de ikamet eden 18 yaş ve üzeri kişilerin çevre duyarlılıklarını, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelemekle sınırlıdır.

Çalışmada cevabı aranacak temel problem şudur: “Şanlıurfa’da ikamet eden kişilerin çevre duyarlılıklarında toplumsal cinsiyetin rolü nedir?” Belirlenen bu probleme bağlı olarak oluşturulan hipotezler ile çalışmanın kapsamı şekillendirilmeye çalışılmıştır. Buna göre çalışmada şu hipotezler test edilecektir:

- Katılımcıların çevreye yönelik tutumları ve çevre duyarlılıkları, cinsiyet özelliklerine göre birbirinden farklıdır.
- Kadınların çevre duyarlılıkları erkeklerin çevre duyarlılıklarından daha yüksektir.

Bu hipotezlerin ölçülmesi amacıyla çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve veri toplama aracı olarak anket formu tercih edilmiştir. Çalışmada anket sonuçlarından elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) programı aracılığıyla çözümlenmiştir. Cinsiyetin, bireylerin çevre duyarlılıklarında fark yaratıp yaratmadığını öğrenmek için “bağımsız örneklem t-testi” yapılmıştır. Ayrıca verilerin analizinde çapraz tablolar (crosstabs) dan da yararlanılmıştır.

Çalışmanın evrenini, Şanlıurfa'nın Karaköprü, Haliliye ve Eyyübiye ilçelerinde ikamet eden 18 yaş ve üzeri kişilerden oluşmaktadır. Şanlıurfa il merkezinde yaşayan 18 yaş ve üzeri bireylerin sayısı 514.448 kişi olarak bulunmuştur (TÜİK, 2021). Buna göre 514.448 kişi, araştırmanın evreni olarak belirlenmiştir. Söz konusu hedef kitleyi temsil etmek için %5 örneklem hatası yani %95 güvenilirlik düzeyi ile 384 kişi (Baş, 2010, s. 41) çalışmanın örnekleme olarak belirlenmiştir. Buna istinaden çalışmada online anket formu kullanılarak 392 kişi ile görüşülmüştür. Çalışmada kullanılan anket formu beşi demografik sorular olmak üzere

toplamda 17 sorudan oluşmaktadır. İlk 6 soru demografik sorulardan oluşmaktadır. Ankette çevreci tutum ve davranışları ölçmek amacıyla önceki akademik çalışmalarda kullanılmış olan (Çubuk & Karacaoğlu, 2003; Karasu, 2019) Çevresel Tutum Ölçeği kullanılmıştır.

Anket çalışması 10.11.2021 – 30.12.2021 tarihleri arasında uygulanmıştır.

“Toplumsal Cinsiyet Açısından Çevre Duyarlılığı: Şanlıurfa Örneği” konulu çalışma ile ilgili Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu’na başvurulmuş olup, 09.11.2021 tarih ve 2021/167 sayılı karar ile etik açıdan çalışmanın yapılmasının uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

6. BULGULAR

6.1. Kişisel Bilgiler

Cinsiyet: Deneklerin %50,3’ü kadın, %49,7’si erkektir.

Yaş: Deneklerin %26,0’sı (en yüksek oranla) “25-34” yaş grubundadır. Bu oranı %23,0 ile “18-24” yaş grubundaki ve %22,7 ile “35-44” yaş grubundaki bireyler takip etmektedir. Deneklerin %16,6’sı “45-55” ve %9,9’u da “56-64” yaş grubundadır. Yaş grubu açısından en küçük dilimi oluşturan yaş grubu ise %1,8 ile “65 yaş ve üstü” yaş grubudur.

Öğrenim Düzeyi: Deneklerin %18,9’u ilköğretim, %37,2’si lise, %30,4’ü lisans ve %13,5’i lisansüstü öğrenim düzeyine sahiptir.

Meslek: Deneklerin %3,8’i “işsiz”, %11,7’si “işçi”, %24,2’si “memur”, %1,3’ü “çiftçi”, %6,1’i “esnaf”, %8,7’si “serbest meslek”, %16,1’i “ev hanımı”, %21,2’si “öğrenci”, %3,6’sı “emekli” ve %3,3’ü “diğer” meslek grubuna sahiptir.

Gelir Düzeyi: Deneklerin %44,6’sının aylık geliri “0-2825”, %10,2’sinin aylık geliri “2826-4250”, %26,8’inin aylık geliri “4251-6000”, “%13,5’inin aylık geliri “6001-10000” ve %4,8’inin aylık geliri “10001 ve üstü”dür.

6.2. Araştırma Bulguları

T- Testi Analizi

T-testi, iki ortalamanın karşılaştırılmasında kullanılan bir analiz yöntemidir. Bağımsız örneklem t-testi, iki aynı grup arasında karşılaştırma yapma imkânı sağlamaktadır. Örneğin herhangi bir konu hakkında kadınların ve erkeklerin görüşleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olup olmadığını test etmek için bağımsız örneklem t-testi kullanılabilir (Baş, 2010, s. 164-167).

Bu doğrultuda ankette bulunan 12 ifadeye (demografik bilgiler haricinde) bağımsız örneklem t-testi uygulanarak her iki grubun (kadın ve erkek) çevre duyarlılıkları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı analiz edilmiş ve Tablo 1’de gösterilmiştir. T-testi sonucunda anlamlı çıkan ifadeler için çapraz tablolar oluşturulmuş ve analize dahil edilmiştir.

T- testi analizinde kullanılan değer, Signifinance (2-tailed) olarak belirtilen “p” anlamlılık değeridir. “P” değeri 0.05’ten küçük ise ($p < 0,05$) karşılaştırılan iki grup arasında incelenen özellik açısından “anlamlı bir fark vardır”; 0,05’ten büyük ise ($p > 0,05$) karşılaştırılan iki grup arasında incelenen özellik açısından “anlamlı fark yoktur” yorumu yapılır (Coşkun vd., s. 198).

Tablo 1. T-testi Analizi Sonuçları

Sorular	T- testi Analizi				
	Cinsiyet	Sayı	Ortalama	t değeri	p değeri
1. Kendi aracınız olsa bile hava kirliliğine yol açmamak için toplu taşıma araçlarını tercih eder misiniz?	Kadın	197	3,7538	-10,428	,000
	Erkek	195	2,6904	-10,418	
2. Ozon tabakasına zararlı maddeleri içeren tüketim mallarını (deodorant ve diğer spreylere) kullanmamaya dikkat eder misiniz?	Kadın	197	3,5990	-,935	,350
	Erkek	195	3,6923	-,935	
3. Günlük su kullanımında (el yıkama, bulaşık, duş, temizlik vb.) her koşulda tutumlu musunuz?	Kadın	197	1,8325	-,582	,561
	Erkek	195	1,8872	-,582	
4. Kâğıt peçete kullanımında her koşulda tutumlu musunuz?	Kadın	197	3,4872	-11,104	,000
	Erkek	195	2,2284	-11,101	
5. Kızartma yağı, motor yağı, boya gibi çevreye zararlı kimyasal maddelerin kanalizasyona karışmamasına özen gösterir misiniz?	Kadın	197	3,3333	-14,315	,000
	Erkek	195	1,8629	-14,326	
6. Herhangi bir ürün satın alınırken ürünlerin çevre dostu olup olmadığına dikkat eder misiniz?	Kadın	197	3,2154	389,996	,000
	Erkek	195	2,7056	390	
7. Özellikle ambalajlı ürünleri (cips, bisküvi vb.) satın alırken çevre kirliliğine yol açıp açmayacağına dikkat eder misiniz?	Kadın	197	3,3282	389,999	,000
	Erkek	195	2,7817	390	
8. Sokak/cadde vb. yerlerde elimdeki en ufak bir çöpün (peçete/ çekirdek kabuğu vs.) çöp kutusuna ulaşmasına dikkat eder misiniz?	Kadın	197	2,8154	327,247	,000
	Erkek	195	1,4365	390	
9. Alışverişe giderken plastik poşet satın almak yerine uzun süreli kullanılabilen bez poşet ya da pazar çantası taşıyor musunuz?	Kadın	197	3,9744	388,896	,000
	Erkek	195	2,3452	390	
10. Atıkları, yeniden değerlendirilebilmeleri için uygun geri dönüşüm kutularına atar mısınız?	Kadın	197	3,3949	8,369	,000
	Erkek	195	2,4772	8,367	
11. Halka açık alanlara çöp atan veya çevreye zarar veren insanları uyarır mısınız?	Kadın	197	3,0974	289,744	,000
	Erkek	195	2,4162	390	

12. Televizyon/ internet aracılığıyla doğa ve hayvanlarla ilgili belgeselleri hangi sıklıkla takip edersiniz?	Kadın	197	2,6345	389,033	,529
	Erkek	195	2,5692	390	

Buna göre “Kendi aracınız olsa bile, hava kirliliğine yol açmamak için toplu taşıma araçlarını tercih eder misiniz?” ifadesine verilen yanıtların cinsiyet faktörüne göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan t-testi sonucunda p değeri ($p=,000$ ve $p<0,05$) olarak bulunduğundan bu ifadeye verilen yanıtların ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre kadınların (ortalama= 3,7538) ortalamasının erkeklerin (ortalama= 2,6904) ortalamasından daha yüksektir. Diğer bir ifadeyle kadınların hava kirliliğine yol açmamak için toplu taşıma araçlarını tercih etme oranları erkeklerinkinden daha yüksektir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi kadınların %41,6’sı kendi araçları olsa bile hava kirliliğine yol açmamak için toplu taşıma araçlarını “sıkça” tercih etmektedirler. Bu oran erkeklerde %20,9’dur.

Tablo 2. Kendi aracınız olsa bile, hava kirliliğine yol açmamak için toplu taşıma araçlarını tercih eder misiniz?/ Cinsiyet

Cinsiyet		Çok Sık	Sıkça	Ara Sıra	Oldukça Az	Hiçbir Zaman	Toplam
Kadın	Sayı	11	82	66	15	23	197
	%	5,6%	41,6%	33,5	7,6%	11,7%	100,0%
Erkek	Sayı	6	18	50	86	35	195
	%	2,8%	20,9%	16,8%	44,1%	17,9%	100,0%
Toplam	Sayı	17	100	116	101	58	392
	%	4,3%	25,5%	29,6%	25,8%	14,8%	100,0%

“Ozon tabakasına zararlı maddeleri içeren tüketim mallarını (deodorant ve diğer spreyleri) kullanmamaya dikkat eder misiniz?” ifadesine verilen yanıtların cinsiyet faktörüne göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan t-testi sonucunda p değeri ($p=,350$ ve $p>0,05$) olarak bulunduğundan bu ifadeye verilen yanıtların ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Kısacası bu ifade için kadınlar ve erkekler benzer davranışlar sergilemişlerdir.

“Günlük su kullanımında (el yıkama, bulaşık, duş, temizlik vb.) her koşulda tutumlu musunuz?” ifadesine verilen yanıtların cinsiyet faktörüne göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan t-testi sonucunda p değeri ($p=,561$ ve $p>0,05$) olarak bulunduğundan bu ifadeye verilen yanıtların ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Diğer bir ifadeyle kadınlar ve erkekler benzer davranışlar sergilemişlerdir.

“Kâğıt peçete kullanımında her koşulda tutumlu musunuz?” ifadesine verilen yanıtların cinsiyet faktörüne göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla test etmek için yapılan t-testi sonucunda p değeri ($p=,000$ ve $p>0,05$) olarak bulunduğundan bu ifadeye verilen yanıtların ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre kadınlar (ortalama=3,4872) kâğıt peçete kullanımı konusunda erkeklere (ortalama=2,2284) oranla daha duyarlıdır.

Tablo 3’de görüldüğü gibi kâğıt peçete kullanımında kadınların %47,9’u “çok sık” ve “sıkça” tutumlu olduklarını belirtmiştir. Bu oran erkeklerde %29,3’tür.

Tablo 3. Kâğıt peçete kullanımında her koşulda tutumlu musunuz?/ Cinsiyet

Cinsiyet	Çok Sık	Sıkça	Ara Sıra	Oldukça Az	Hiçbir Zaman	Toplam
Kadın Sayı	65	67	36	19	10	197
%	33,0%	34,0%	18,3%	9,6%	5,1%	100,0%
Erkek Sayı	29	28	28	87	23	195
%	14,9%	14,4%	14,4%	44,6%	11,8%	100,0%
Toplam Sayı	94	95	64	106	33	392
%	24,0%	24,2%	16,3%	27,0%	8,4%	100,0%

Tablo 4. Kâğıt peçete kullanımında her koşulda tutumlu musunuz?/Yaş

Yaş	Çok Sık	Sıkça	Ara Sıra	Oldukça Az	Hiçbir Zaman	Toplam
18-24 Sayı	24	35	20	5	6	90
%	26,7%	38,9%	22,2%	5,6%	6,7%	100,0%
25-34 Sayı	25	30	12	21	14	102
%	24,5%	29,4%	11,8%	20,6%	13,7%	100,0%
35-44 Sayı	24	14	14	28	9	89
%	27,0%	15,7%	15,7%	31,5%	10,1%	100,0%
45-55 Sayı	16	10	8	29	2	65
%	24,6%	15,4%	12,3%	44,6%	3,1%	100,0%
56-64 Sayı	5	5	8	19	2	39
%	12,8%	12,8%	20,5%	48,7%	5,1%	100,0%
65 ve üstü Sayı	0	1	2	4	0	7
%	0,0%	14,3%	28,6%	57,1%	0,0%	100,0%
Toplam Sayı	94	95	64	106	33	392
%	24,0%	24,2%	16,3%	27,0%	8,4%	100,0%

Tablo 4’te yaş büyüdükçe çevre duyarlılığının arttığı görülmektedir. “Kâğıt peçete kullanımında her koşulda tutumlu musunuz?” sorusuna “sıkça” diyenlerin %38,9’unu (en yüksek oran) “18-24” yaş grubu oluşturmaktadır. Yaş büyüdükçe bu oran %15’lere kadar düşmektedir.

“Kızartma yağı, motor yağı, boya gibi çevreye zararlı kimyasal maddelerin kanalizasyona karışmamasına özen gösterir misiniz?” ifadesine verilen yanıtların cinsiyet faktörüne göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan t-testi sonucunda p değeri

($p=,000$ ve $p>0,05$) olarak bulunduğundan bu ifadeye verilen yanıtların ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre kadınların ortalaması (ortalama=3.3333) erkeklerin ortalamasından (ortalama=1,8629) yüksektir. Kısacası kadınlar, kimyasal maddelerin kanalizasyona karışmaması konusunda erkeklerden daha duyarlıdır.

Tablo 5, bu durumu daha açık bir şekilde göstermektedir. Söz konusu ifade için kadınların (her iki seçenek birlikte düşünüldüğünde) %75,1'i "kesinlikle evet" ve "evet" demiştir. Bu oran %27,7'dir.

Tablo 5. Kızartma yağı, motor yağı, boya gibi çevreye zararlı kimyasal maddelerin kanalizasyona karışmamasına özen gösterir misiniz?/ Cinsiyet

Cinsiyet	Kesinlikle Evet	Evet	Bazen	Hayır	Kesinlikle Hayır	Toplam
Kadın Sayı	72	76	27	15	7	197
%	36,5%	38,6%	13,7%	7,6%	3,6%	100,0%
Erkek Sayı	21	33	34	92	15	195
%	10,8%	16,9%	17,4%	47,2%	7,7%	100,0%
Toplam Sayı	93	109	61	107	22	392
%	23,7%	27,8%	15,6%	23,3%	5,6%	100,0%

Tablo 1'de yer alan "Herhangi bir ürün satın alınırken ürünlerin çevre dostu olup olmadığına dikkat eder misiniz?" ifadesine verilen yanıtların cinsiyet faktörüne göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan t-testi sonucunda p değeri ($p=,000$ ve $p>0,05$) olarak bulunduğundan bu ifadeye verilen yanıtların ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre kadınlar (ortalama=3,2154) erkeklere (ortalama=2,7056) oranla çevre dostu davranışlar sergilemek konusunda daha duyarlıdır.

Tablo 6'de görüldüğü gibi kadınların %39,6'sı (kesinlikle evet ve evet seçenekleri birlikte) satın aldıkları ürünlerin çevre dostu olup olmadığına dikkat ederek satın aldıklarını ifade etmiştir. Bu oran erkeklerde %26,0'dır.

Tablo 6. Herhangi bir ürün satın alınırken ürünlerin çevre dostu olup olmadığına dikkat eder misiniz?/ Cinsiyet

Cinsiyet	Kesinlikle Evet	Evet	Bazen	Hayır	Kesinlikle Hayır	Toplam
Kadın Sayı	31	47	75	37	7	197
%	15,7%	23,9%	38,1%	18,8%	3,6%	100,0%
Erkek Sayı	11	41	53	75	15	195
%	5,6%	21,0%	27,2%	38,5%	7,7%	100,0%
Toplam Sayı	42	88	128	112	22	392
%	10,7%	22,4%	32,7%	28,6%	5,6%	100,0%

Tablo 1’de yer alan “Özellikle ambalajlı ürünleri (cips, bisküvi vb.) satın alırken çevre kirliliğine yol açıp açmayacağına dikkat eder misiniz?” ifadesine verilen yanıtların cinsiyet faktörüne göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan t-testi sonucunda p değeri ($p=,000$ ve $p>0,05$) olarak bulunduğundan bu ifadeye verilen yanıtların ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu ifade için kadınların ortalaması (ortalama=3.3282) erkeklerin ortalamasından (ortalama=2,7817) daha yüksektir.

Tablo 7’de görüldüğü gibi “Özellikle ambalajlı ürünleri (cips, bisküvi vb.) satın alırken çevre kirliliğine yol açıp açmayacağına dikkat eder misiniz?” sorusuna kadınların %41,1’i “kesinlikle evet” ve “evet” demiştir. Bu oran erkeklerde %26,7’dir.

Tablo 7. Özellikle ambalajlı ürünleri (cips, bisküvi vb.) satın alırken çevre kirliliğine yol açıp açmayacağına dikkat eder misiniz?/ Cinsiyet

Cinsiyet	Kesinlikle Evet	Evet	Bazen	Hayır	Kesinlikle Hayır	Toplam
Kadın Sayı	31	50	55	53	8	197
%	15,7%	25,4%	27,9%	26,9%	4,1%	100,0%
Erkek Sayı	15	37	30	95	18	195
%	7,7%	19,0%	15,4%	48,7%	9,2%	100,0%
Toplam Sayı	46	87	85	148	26	392
%	11,7%	22,2%	21,7%	37,8%	6,6%	100,0%

Tablo 1’de yer alan “Sokak/cadde vb. yerlerde elinizdeki en ufak bir çöpün (peçete/ çekirdek kabuğu vs.) çöp kutusuna ulaşmasına dikkat eder misiniz?” ifadesine verilen yanıtların cinsiyet faktörüne göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan t-testi sonucunda p değeri ($p=,000$ ve $p>0,05$) olarak bulunduğundan bu ifadeye verilen yanıtların ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre kadınlar (ortalama=3,3282) erkeklere (ortalama=2,7817) oranla çöplerin çöp kutusuna ulaştırılması konusunda daha duyarlıdır.

Tablo 8’de bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir. Söz konusu ifade için kadınların %66,5’i “çok sık”, %22,8’i “sıkça” demiştir. Erkeklerin sadece %15,4’ü “çok sık” demiştir. Kadınlardan “oldukça az” (%3,6) ile “hiçbir zaman” (%2,0) diyenlerin oranları oldukça düşüktür.

Tablo 8: Sokak/cadde vb. yerlerde elinizdeki en ufak bir çöpün (peçete/ çekirdek kabuğu vs.) çöp kutusuna ulaşmasına dikkat eder misiniz? / Cinsiyet

Cinsiyet	Çok Sık	Sıkça	Ara Sıra	Oldukça Az	Hiçbir Zaman	Toplam

Kadın	Sayı	131	45	10	7	4	197
	%	66,5%	22,8%	5,1%	3,6%	2,0%	100,0%
Erkek	Sayı	30	61	26	71	7	195
	%	15,4%	31,3%	13,3%	36,4%	3,6%	100,0%
Toplam	Sayı	161	106	36	78	11	392
	%	41,1%	27,0%	9,2%	19,9%	2,8%	100,0%

“Alışverişe giderken plastik poşet satın almak yerine uzun süreli kullanılabilen bez poşet ya da pazar çantası taşıyor musunuz?” ifadesine verilen yanıtların cinsiyet faktörüne göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan t-testi sonucunda p değeri ($p=,000$ ve $p>0,05$) olarak bulunduğundan bu ifadeye verilen yanıtların ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre kadınların ortalaması (ortalama= 3,9744) erkeklerin ortalamasından (ortalama=2,3452) daha yüksektir.

Tablo 9’e göre kadınların büyük çoğunluğu (%65,5’i) alışverişe giderken bez poşet ya da pazar çantası taşıdıklarını belirtmişlerdir. Erkeklerin ise bu konuda oldukça duyarsız davrandıkları görülmektedir. Bez çanta taşımak daha çok toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilendirildiği için erkeklerin bu konuda daha duyarsız davrandıkları söylenebilir.

Tablo 9: Alışverişe giderken plastik poşet satın almak yerine uzun süreli kullanılabilen bez poşet ya da pazar çantası taşıyor musunuz?/ Cinsiyet

Cinsiyet		Çok Sık	Sıkça	Ara Sıra	Oldukça Az	Hiçbir Zaman	Toplam
Kadın	Sayı	48	73	34	31	11	197
	%	24,4%	37,1%	17,3%	15,7%	5,6%	100,0%
Erkek	Sayı	9	12	20	88	66	195
	%	4,6%	6,2%	10,3%	45,1%	33,8%	100,0%
Toplam	Sayı	57	85	54	119	77	392
	%	14,5%	21,7%	13,8%	30,4%	19,6%	100,0%

“Atıkları yeniden değerlendirilebilmeleri için uygun geri dönüşüm kutularına atar mısınız?” ifadesine verilen yanıtların cinsiyet faktörüne göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan t-testi sonucunda p değeri ($p=,000$ ve $p>0,05$) olarak bulunduğundan bu ifadeye verilen yanıtların ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre kadınlar (ortalama=3,3949) erkeklere (ortalama=2,4772) oranla geri dönüşüm davranışında daha duyarlıdır.

Tablo 10’da görüldüğü gibi kadınların %17,8’i “çok sık”, %37,1’i “sıkça” atıkları yeniden değerlendirilebilmeleri için geri dönüşüm kutularına atıklarını belirtmişlerdir. Bu oranlar erkeklerde daha düşüktür. Erkeklerin büyük çoğunluğu (%58,4’ü) bu konuda duyarlı olmamaktadır.

Tablo 10: Atıkları yeniden değerlendirilebilmeleri için uygun geri dönüşüm kutularına atar mısınız?/ Cinsiyet

Cinsiyet		Çok Sık	Sıkça	Ara Sıra	Oldukça Az	Hiçbir Zaman	Toplam
Kadın	Sayı	35	73	46	30	13	197
	%	17,8%	37,1%	23,4%	15,2%	6,6%	100,0%
Erkek	Sayı	13	29	39	96	18	195
	%	6,7%	14,9%	20,0%	49,2%	9,2%	100,0%
Toplam	Sayı	48	102	85	126	31	392
	%	12,2%	26,0%	21,7%	32,1%	7,9%	100,0%

Tablo 11: Atıkları yeniden değerlendirilebilmeleri için uygun geri dönüşüm kutularına atar mısınız?/ Öğrenim Düzeyi

Öğrenim Düzeyi		Çok Sık	Sıkça	Ara Sıra	Oldukça Az	Hiçbir Zaman	Toplam
İlkokul ve altı	Sayı	6	11	15	50	17	99
	%	6,1%	11,1%	15,2%	50,5%	17,2%	100,0%
Lise Mezunu	Sayı	20	38	32	43	10	143
	%	14,0%	26,6%	22,4%	30,1%	7,0%	100,0%
Lisans	Sayı	12	33	30	25	3	103
	%	11,7%	32,0%	29,1%	24,3%	2,9%	100,0%
Lisansüstü	Sayı	10	20	8	8	1	47
	%	21,3%	42,6%	17,0%	17,0%	2,1%	100,0%
Toplam	Sayı	48	102	85	126	31	392
	%	12,2%	26,0%	21,7%	32,1%	7,9%	100,0%

Tablo 11'e göre öğrenim düzeyi yükseldikçe geri dönüşüm davranışı konusundaki duyarlılık artmaktadır. Lisansüstü mezunlarının %42,6'sı (en yüksek oran) atıkları geri dönüşüm için uygun geri dönüşüm kutularına attığını belirtmiştir. Öğrenim düzeyi düştükçe bu oran azalmaktadır.

“Halka açık alanlara çöp atan veya çevreye zarar veren insanları uyarır mısınız?” ifadesine verilen yanıtların cinsiyet faktörüne göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan t-testi sonucunda p değeri ($p=,000$ ve $p>0,05$) olarak bulunduğundan bu ifadeye verilen yanıtların ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre kadınların ortalaması (ortalama=3,0974) erkeklerin ortalamasından (ortalama=2,4162) daha yüksektir.

Diğer bir ifadeyle çevreye zarar veren insanları uyarma konusunda kadınlar erkeklere göre daha duyarlıdır. Tablo 12'deki veriler de bu ifadeyi doğrulamaktadır.

Tablo 12: Halka açık alanlara çöp atan veya çevreye zarar veren insanları uyarır mısınız?/ Cinsiyet

Cinsiyet		Kesinlikle Evet	Evet	Bazen	Hayır	Kesinlikle Hayır	Toplam
Kadın	Sayı	50	55	57	30	5	197
	%	25,4%	27,9%	28,9%	15,2%	2,5%	100,0%
Erkek	Sayı	16	38	67	59	15	195
	%	8,2%	19,5%	34,4%	30,3%	7,7%	100,0%
Toplam	Sayı	66	93	124	89	20	392
	%	16,8%	23,7%	31,6%	22,7%	5,1%	100,0%

“Televizyon/ internet aracılığıyla doğa ve hayvanlarla ilgili belgeselleri hangi sıklıkla takip edersiniz?” ifadesine verilen yanıtların cinsiyet faktörüne göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan t-testi sonucunda p değeri ($p=,529$ ve $p>0,05$) olarak bulunduğundan bu ifadeye verilen yanıtların ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Diğer bir ifadeyle bu için kadınlar ve erkekler benzer davranışlar sergilemişlerdir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak kadın ve erkek arasındaki toplumsal ve kültürel farklılıkları vurgulayan bir kavramdır. Bu farklılıklar ile kadın ve erkek için belirlenen rol ve sorumluluklar toplumsallaşma sürecinde inşa edilmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin çevreye yönelik tutum ve davranışlar üzerindeki etkisini inceleyen bu çalışmada cinsiyete göre çevre duyarlılıkları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olup olmadığını test etmek amacıyla bağımsız örneklem t-testi analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, çevre duyarlılığının cinsiyet faktörüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık içerdiğini göstermiştir. Buna göre çalışmada öne sürülen “Katılımcıların çevreye yönelik tutumları ve çevre duyarlılıkları, cinsiyet özelliklerine göre birbirinden farklıdır” hipotezi büyük ölçüde doğrulanmıştır.

Yapılan t-testi analizi sonucunda genel olarak katılımcıların cinsiyetleri ile ozon tabakasına zararlı maddeleri içeren tüketim mallarının kullanımı; günlük su kullanımında tutumlu olmaları konusu ve doğa ile ilgili belgeselleri takip etme sıklığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bununla birlikte katılımcıların cinsiyetleri ile hava kirliliğine yol açmamak için toplu taşıma araçlarını kullanma sıklığı; kâğıt peçete kullanımında tutumlu davranışlar sergileme davranışı; su kirliliğine duyarlılıkları; çevre dostu ürünleri tercih etme davranışı ile geri dönüşüm davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan t-testi analizinde söz konusu ifadeler için kadınların ortalamalarının erkeklerin ortalamalarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna göre çalışmada kadınların çevre duyarlılıklarının erkeklerinkinden daha yüksek olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Bu kapsamda çalışmada öne sürülen “Kadınların çevre duyarlılıkları erkeklerinden daha yüksektir” hipotezi büyük ölçüde doğrulanmıştır.

Cinsiyetler arasında farkların oluşmasındaki temel etken toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanabilmektedir. İlk toplumlardan itibaren erkek avlanmakla, kadın ise tohum ekip toprakla ilgilenmekle görevli olmuştur. Bu da kadınları doğaya daha çok yaklaştırmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerine dayalı iş bölümü temel alındığında kadınların çevreye yönelik daha hassas ve duyarlı olmaları ve dolayısıyla daha olumlu tutum geliştirmeleri olasıdır.

Erkeklerin çevre duyarlılıklarının arttırabilmesi için kamu spotları, sosyal medya paylaşımları ve billboardlar gibi araçlarla farkındalık eğitimleri yapılabilir. Özellikle günümüzde günlük yaşamın olmazsa olmazları arasında yer alan sosyal medya platformları, erkeklerdeki çevre duyarlılığının arttırılması için işlevsel bir araca dönüştürülebilir. İlgili sivil toplum kuruluşlarının paylaşımları bu noktada önemli rol oynayabilir. Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin ulaştığı boyutları gözler önüne sermek için yapılan paylaşımlar, farkındalık yaratarak çevre duyarlılığını arttırabilir.

KAYNAKÇA

- Acar Savran, G. (2013). *Beden emek tarih*. Kanaat Kitap.
- Adaçay, F. R. (2018). Toplumsal cinsiyetin yaratılması ve sürdürülmesinde temel kurumların rolü. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 246-265.
- Ahi, B. & Özsoy, S. (2015). İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin çevreye yönelik tutumları: cinsiyet ve kıdem faktörü. *Kastamonu Eğitimi Dergisi*, 23(1), 31-56.
- Aydın, F. & Kaya, H. (2011). Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarının değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (24), 229-257.
- Ballew, M., Marlon, J., Leiserowitz, A. & Maibach, E. (2018). Gender differences in public understanding of climate change. <https://climatecommunication.yale.edu/publications/gender-differences-in-public-understanding-of-climate-change/> Erişim Tarihi: 15 Eylül 2021
- Barbas, T. A., Paraskevopoulos, S. & Stamou, A. G. (2009). The effect of nature documentaries on students' environmental sensitivity: a case study. *Learning, Media and Technology*, 34(1), 61-69.
- Baş, T. (2010). *Anket*. Seçkin Yayıncılık.
- Berktaş, F. (1996). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın*. Metis Yayınları.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal cinsiyet bize yüklenen roller* (Çev. K. Ay). Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.

- Bord, R. J. & O'Connor, R. E. (1997). The gender gap in environmental attitudes: The case of perceived vulnerability to risk. *Social Science Quarterly*, 78(4), 830- 840.
- Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. Sakarya Yayıncılık.
- Çabuk, B. & Karacaoğlu, Ö. C. (2003). Üniversite öğrencilerinin çevre duyarlılıklarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 36(1-2), 189-198.
- Dökmen, Z. (2009). *Toplumsal cinsiyet*. Remzi Kitabevi.
- Erol, G. H. & Gezer, K. (2006). Prospective elementary school teachers' attitudes toward environment and environmental problems. *International Journal of Environmental and Science Education*, 1(1), 65-77.
- Fortnam, M., Brown, K., Chaigneau, T., Crona, B., Daw, T.M., Goncalves, D., Hicks, C., Revmatas, M. Sandbrook, C. & Schulte-Herbruggen, B. (2019). The gendered nature of ecosystem services. *Ecological Economics*, (159), 312-325.
- Giddens, A. & Sutton, P.W. (2018). *Sosyolojide temel kavramlar* (Çev. A. Esgin). Phoenix Yayınevi.
- Güneş, G. (2013). Toplumsal cinsiyet ve çevre. L. Gültekin, G. Güneş, C. Ertung & A. Şimşek (Der.). *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları* içinde, (ss. 80-89). Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Halton, M. (2018). Climate change 'impacts women more than men'. <https://www.bbc.com/news/science-environment-43294221> Erişim Tarihi: 7 Ekim 2021
- Hunt, E. (2020). The eco gender gap: why is saving the planet seen as women's work?. <https://www.theguardian.com/environment/2020/feb/06/eco-gender-gap-why-saving-planet-seen-womens-work> Erişim Tarihi: 10 Ekim 2021
- Illich, I. (1996). *Gender* (Çev. A. Fethi). Ayraç Yayınevi.
- Kabaş, D. (2004). *Kadınların çevre sorunlarına ilişkin bilgi düzeyleri ve çevre eğitimi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakaya, H. (2021). Toplumsal cinsiyet kavramı bağlamında panopticon. H. Karakaya & V. Bilican-Gökkaya (Der.). *Toplumsal Cinsiyete Dair* içinde, (ss. 1-42). Nobel Yayıncılık.
- Karasu, M. A. (2019). Kamu yönetimi bölümü çevre eğitiminin öğrenciler üzerindeki etkileri: Harran Üniversitesi örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XLVI(1), 7-30.
- Kawgan-Kagan, I. (2020). Are women greener than men? A preference analysis of women and men from major German cities over sustainable urban mobility. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*, (8), 1-14.
- Martin-Lopez, B., Iniesta-Arandia, I., Garcia-Lorente, M., Palomo, I., Casado-Arzuaga, I., Garcia-Del Amo, D., Gamez-Baggethun, E., Oteros-Rozas, E., Palacios-Agundez, I., Willaarts, B., Gonzalez, J.A., Santos-Martin, F., Onaindia, M., Lopez-Santiago, C. &

-
- Montes, C. (2012). Uncovering ecosystem service bundles through social preferences. *PLOS ONE*, 7(6), 1-11.
- Merini, M. M. (1990). Sex and Gender: What Do We Know?. *Sociological Forum*, 5(1), 95-120.
- Özsoy, S., Özsoy, G. & Kuruyer, G. (2011). Turkish pre-service primary school teachers' environmental attitudes: Effects of gender and grade level. *Asia-Pacific Forum on Science Learning and Teaching*, 12(2).
- Plumvwood, V. (2017). *Feminizm ve doğaya hükmetmek* (Çev. B. Ertür). Metis Yayınları.
- Reed, E. (2012). *Kadının evrimi I* (Çev. Ş. Yeğın). Payel Yayınevi.
- Slattery, M. (2014). *Sosyolojide temel fikirler*. (Çev. G. Demiriz). Sentez Yayıncılık.
- TÜİK (2021). *Merkezi dağıtım sistemi*. <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr> Erişim Tarihi: 11 Mart 2022
- Türküm, A. S. (1998). Çağda, toplumda çevre sorunları ve çevre bilinci. G. Can (Der.). *Çağdaş Yaşam Çağdaş İnsan içinde*, (ss. 165-181). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (35), 29-56.
- West, C. & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender&Society*, 1(2), 125-151.
- Yalçın, C. (1993). *Çevre duyarlılığı ve eğitimi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.